

Розділ V

DOI 10.34132/IDU.2021.08-05

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ (Лушагіна Т.В., Беглиця В.П.)

- 5.1. *Передумови та проблеми впровадження децентралізації в Україні*
5.2. *Децентралізація та безпека – підходи до визначення та розуміння*
5.3. *Безпеківий фактор децентралізації в європейських країнах (на прикладі Бельгії, Великобританії, Данії)*
Висновки та узагальнення до розділу V

5.1. Передумови та проблеми впровадження децентралізації в Україні

Одним із наймасштабніших проектів реформування державної влади в Україні є процес децентралізації. Досить складна і масштабна реформа децентралізації охопила всі сфери розвитку держави і суспільства, сприяла формуванню нового бачення розвитку території – на основі принципу «право-обов'язок». Саме такий принцип має бути в основі діяльності об'єднаних територіальних громад та саме таким принципом мають керуватися органи місцевого самоврядування у прийнятті рішень.

Для ефективного впровадження зазначеного принципу виявляється необхідним сформувати у громадян розуміння того, що децентралізація – це не тільки отримання широкого кола повноважень (економічних, політичних), а ще й відповідальність щодо розвитку свого регіону, активність членів громади у прийнятті політичних рішень.

У процесі реалізації реформи децентралізації в Україні чи не найголовніше місце посідає питання національної безпеки та цілісності кордонів держави, враховуючи анексію українських територій та військові дії країни-агресора. Саме питання здійснення децентралізації в східних областях країни є наріжним каменем у реалізації реформи. Проте, досвід впровадження реформи децентралізації в умовах сепаратистських рухів мають і європейські країни.

Розглядаючи децентралізацію через призму безпеки, автори посібника «Безпеківі аспекти політичної децентралізації в Україні: бачення, реалії та можливі наслідки» [2] зазначають, що перед тим, як оцінювати власне безпеківі аспекти української децентралізації слід чітко окреслити основні етапи реформи, поточний рівень їхньої реалізації, зокрема:

- «фінансова децентралізація» – фактично реалізовано;
- створення об'єднаних територіальних громад із формуванням «знизу» центрів безпеки на рівні органів місцевого самоврядування (ОМС);
- трансформація вертикалі виконавчої влади / побудова нової системи нагляду та контролю над діяльністю нових ОМС (на етапі конституційного затвердження) [2, с. 16].

Проблема ефективного реалізації реформи децентралізації в Україні тісно пов'язана із збройним конфліктом з Росією і впливом пов'язаних з ним негативних чинників. Зокрема, неефективною боротьбою з корупцією, намаганнями (або принаймні декларуванням) проведення в Україні масштабних реформ, у т. ч. в секторі безпеки, за умов українських обмежених ресурсів і корупції, економічних негараздів, негативних міграційних

процесів і втрат людського капіталу, дестабілізуючих процесів у занадто різноманітному політичному середовищі, кризи довіри громадян України до влади та політичної еліти загалом [17, с. 5].

За результатами глобального індексу миру (Global Peace Index, GPI)¹ за 2019 рік, Україна покращила свої позиції щодо рівня стану миру на дві сходинки в порівнянні з 2018 роком і посіла 150 місце із 163 країн [29, с. 9]. Крім того, відповідно до іншого показника – Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) – за 2019 рік Україна набрала 30 балів із 100 можливих і посіла 126 місце із 180 країн [27]. Також, важливим у площині безпеки є Індекс крихких (нестабільних) держав (Fragile States Index)², відповідно до якого у підсумку за 2019 рік Україна займає 91 місце 178 держав [28]. Тобто, відповідно до зовнішніх показників та внутрішньої ситуації в державі, враховуючи військовий конфлікт з країною-агресором, анексію українських територій, очевидною стає проблема можливості впровадження широкої децентралізації на всій території України, враховуючи показник безпеки вже на рівні громад.

За розробками дослідників проекту «Порівняльний аналіз позицій влади і громадян України з питань забезпечення безпеки громад під час децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування», об'єктами забезпечення безпеки громади (впливу загроз і захисту від них) є наступні:

- ціннісні засади – сукупність певних загальнолюдських моральних цінностей, притаманних українському народу та територіальній спільноті культурних стандартів, традицій, звичаїв, правил соціальної поведінки і взаємодії, укорінених принципів і форм урядування;

- стратегічні цілі розвитку громади – обрані на певну перспективу параметри бажаного стану громади як результати самоорганізованої соціальної активності громадян за підтримки держави;

- носії і виразники цінностей та інтересів – людина, громада, бізнес з їх невід'ємними правами і свободами, інститути самоврядування з їх визнаними громадою обов'язками та функціями;

- процеси задоволення поточних потреб і реалізації стратегічних цілей – сукупність відповідних методів, способів (технологій), організаційно-виконавчої системи, потрібних ресурсів (фінансових, трудових, матеріально-технічних, нормативно-правових, інформаційних), що використовуються і є достатніми для отримання бажаних результатів [17, с. 6].

Забезпечення належного рівня безпеки територіальних громад – одне з основних завдань децентралізації. Адже, як зазначають деякі науковці, що до головних причин загроз безпеці громади належать:

- проблеми у взаємозв'язках людини та довкілля
- протиріччя між особистими, корпоративними та суспільними інтересами як всередині громади, так і між громадами

- протиріччя як всередині держави, так і між сусідніми державами [17, с. 6].

Тому важливим залишається питання вироблення певного алгоритму щодо забезпечення безпеки в регіонах, починаючи з рівня територіальних громад. У даному контексті можна

1. Методика визначення рівня напруженості/миру у країнах і регіонах, що проводиться Інститутом економіки та миру (IEP) – незалежним, безпартійним, некомерційним аналітичним центром, що досліджує мир як позитивний, досяжний та відчутний показник добробуту людини з метою вимірювання миру та розкриття зв'язків між бізнесом, миром та процвітанням, а також сприяння кращому розумінню культурних, економічних та політичних факторів, які створюють мир.

2. Щорічний рейтинг країн світу за рівнем корупції в державному секторі, що укладається міжнародною організацією Transparency International з 1995 року.

виділити декілька напрямків напрацювань українських дослідників. Зокрема, безпековим аспектом просторового розвитку регіонів та поселенських структур займаються такі вчені як Т. Заяць, Г. Краєвська, Т. Кравцова [8]. Різні типи безпеки через призму децентралізації аналізує К. Денисов [6]. Окремі питання нормативно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави розглядають О. Линник та Л. Омельчук [11]. Особливості забезпечення політичної безпеки України в умовах децентралізації державної влади досліджує О. Косілова [10].

Проте, для того, щоб виробити основні рекомендації щодо організації безпекового поля територіальних громад у процесі реалізації реформи децентралізації необхідні напрацювання за двома основними векторами – з'ясувати суть процесу децентралізації та розуміння самого поняття «безпека» та особливості реалізації безпекових заходів. Вітчизняний науковий доробок першого напрямку достатньо вагомий і маємо низку напрацювань щодо дефініції поняття «децентралізація». Наприклад, В. Андріяш, О. Євтушенко, К. Паровай проводять порівняння та співвідношення понять «централізації» та «децентралізації» [7]. Закордонний та вітчизняний досвід управління процесами децентралізації розглядають А. Касич та А. Петрушенко [9]. Питання бюджетної децентралізації вивчає Г. Возняк [5]. Щодо другого напрямку, то тут дослідження зосереджені у визначенні філософської категорії безпеки як основи нової парадигми державного управління національною безпекою – В. Пасічник [14]. Також, цікавими є дослідження у сфері політичного дискурсу сучасної України в умовах необхідності зміцнення національної безпеки – А. Соловійова [18].

Проте, в цілому проблема наукового формулювання оптимальної моделі децентралізації із урахуванням всіх можливих ризиків для нашої країни, залишається не вирішеною. У такому випадку актуальним є вивчення досвіду провідних європейських держав.

5.2. Децентралізація та безпека – підходи до визначення та розуміння

Для кращого розуміння безпекових проблем процесу децентралізації, необхідною виявляється операціоналізація основних понять. Зокрема, що є «децентралізація» і чому виникають безпекові загрози в процесі її впровадження.

Так, наприклад, навчальний енциклопедичний словник «Політологія» за загальною редакцією Н. Хоми визначає децентралізацію як «процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів; це специфічний метод управління, який є важливим для місцевої демократії та розвитку» [16, с. 162].

Інший політологічний словник наводить дефініцію децентралізації як управлінської політичної системи, що покликана здійснювати владно значущі практичні рішення, що географічно чи організаційно перебувають поза межами безпосереднього впливу центральної влади [15, с. 152].

Такі дослідники, як О. Євтушенко, В. Андріяш та К. Паровай визначають децентралізацію через дефініцію централізації, зазначаючи, що децентралізацію можна трактувати і як явище, дію (передавання, процес передачі) та характеристику управлінської дії (самостійність) [7, с. 55]. Відповідно, дослідники проводять порівняння основних дефініцій децентралізації (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Тлумачення поняття децентралізація [7, с. 55]

Поняття	Визначення	Джерело
Децентралізація	передача функцій управління від центральних органів влади місцевим, розширення кола повноважень органів нижчого підпорядкування управління за рахунок вищих	Сучасний енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eknigka.org.ua/2007/05/28/Sovremennyjj_jenciklopedicheskijj_slovar.html .
	процес передачі із центра на місця частини функцій і повноважень центральних органів держави	Великий енциклопедичний юридичний словник. – К. : Юридична думка, 2007. – 992с
	передання частини функцій держуправління ЦОВВ місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем»	Державне управління та державна служба : [словник-довідник] / Уклад. О. Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2005. – 480 с.
	надання місцевим органам самостійності в управлінні місцевими справами	Французско-русский юридический словарь. – М.,1995. – С. 132.
	система, при якій нецентральні (виборні) органи мають відносно справ, що розглядаються як місцеві, право приймати рішення без підпорядкування у своїх взаєминах з центральною владою вищому органу	Франция: Общие сведения об административном праве во Франции // Российско-Французская Серия Информационные и Учебные Материалы. – 1995. – №. 9. – С. 6.
	це форма організації публічного управління, при якій, поряд з державою, існують інші юридичні особи публічного права, що виконують частину управлінських завдань	Драго Р. Административная наука / Р. Драго. – М., 1982. – С. 130.
	це передача прав на прийняття рішень органам, які не перебувають в ієрархічному підпорядкуванні центральним органам влади і які найчастіше обираються зацікавленими громадянами»	Ведель Ж. Административное право Франции / Ж. Ведель. – М., 1973. – С. 392.

Дослідники Ф. Флурі та В. Бадрак зазначають, що децентралізація «передбачає реформу не окремого сектору, а загальну трансформацію системи державного функціонування, спрямовану на посилення ефективності місцевого самоврядування та створення повноцінного громадянського суспільства» [2, с. 7].

Фактично, децентралізація передбачає передачу частини повноважень від центру в регіони. Саме відповідно до визначеного об'єму переданих повноважень розрізняють і види децентралізації. Так, системоутворюючими елементами децентралізації можуть бути:

– децентралізація політична (відповідний устрій). Публічно-правовий статус органів місцевого самоврядування походить від специфічного способу формування цих органів та їх представницького характеру. Відповідні конституційні гарантії формування системи органів місцевого самоврядування, її зміст та організація засвідчують незалежність таких органів від держави.

– децентралізація адміністративна полягає в тому, що на органи місцевого самоврядування покладено завдання, а відтак функції і повноваження щодо задоволення публічного інтересу в межах відповідної території.

– децентралізація фінансова передбачає наявність власних фінансових та матеріальних засобів, і означає здійснення правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження фінансовими ресурсами, які перебувають у власності громад [10, с. 91].

Щодо типології децентралізації, то тут варто враховувати критерії або підходи, які були обрані (табл. 5.2). Кожен підхід має як свої переваги так і недоліки. Тому обираючи той чи інший шлях децентралізації, необхідно враховувати її особливості впровадження.

Таблиця 5.2

Типи децентралізації (складено за джерелом [26, с. 5-6])

Назва підходу	Особливості	Тип децентралізації	Проблеми класифікації
історичний	дозволяє окреслити чотири моделі децентралізації	французька, англійська, радянська і традиційна	занадто спрощена і аналітично слабка
ієрархічно-функціональний	розглядає децентралізацію відповідно до виконуваних функцій	«територіальна децентралізація» належить до передачі централізованого виробництва суспільних товарів і послуг підрозділам на місцевому рівні; «функціональна децентралізація» означає виведення частини центральних обов'язків поза межі державного контролю, тобто передання частини повноважень органам місцевого самоврядування.	рудиментарність щодо окреслення чітких позицій з приводу розробки та реалізації питань, таких як правова основа, структурна організація, розподіл повноважень, або адміністративні, фінансові та бюджетні процедури; акцентуючи на «території» як основі децентралізації, виступає на перший план хибне уявлення про децентралізацію: «децентралізація в значній мірі орієнтована на процес передачі громадськості певних прав зі столиці і в глиб країни. Таке просторове уявлення децентралізації є найвним і затемнює складності концепції;
дослідницький	«децентралізація» – проект, який в першу чергу зацікавлений у пошуку шляхів залучення більш ефективних програм і проектів розвитку бідних сільських територій	1) передача повноважень, 2) функціональна передача повноважень, 3) організаційна зацікавленість, 4) префектурна деконцентрація, 5) деконцентрація на рівні міністрів, 6) делегування автономним установам, 7) філантропія, і 8) маркетизація.	залежить від адміністративних, політичних, економічних показників і обґрунтуванні висновків аналітиків щодо вирішення проблеми

продовження таблиці 5.2

адміністративно-функціональний	фокусується на моделях адміністративних структур і функцій, які несуть відповідальність за виробництво і надання колективних товарів і послуг	урядові системи на місцевому рівні, системи партнерства, подвійні системи, і інтегровані адміністративні системи.	не є аналітичною на стільки, щоб впоратися зі зростаючою різноманітністю структурних і функціональних конструкцій, притаманним останнім десятиліттям;
делегування	має вузьке визначення децентралізації, як правило, на основі досвіду однієї країни та передбачає передачу відповідальності, трудових ресурсів від центру на місця	Відповідно до назви країни	децентралізація відбувається тільки тоді, коли державні одиниці місцевого рівня є: 1) визначеними законодавством; 2) розташовані в межах чітко окреслених меж юрисдикції; 3) регулюються локально обранням посадових осіб і представників; 4) уповноважені приймати і забезпечувати дотримання постанов місцевих органів влади пов'язаних з делегуванням завдань державного сектора; 5) можуть стягувати юридично цільові надходження від податків і доходів; 6) уповноважені управляти їх бюджетом, витратами і системи обліку, а також мають можливість наймати власних співробітників, у тому числі осіб, відповідальних за безпеку
цілепокладання	класифікує форми децентралізації на основі мети	політична, просторова, ринкова, адміністративна (деконцентрація, децентралізація і делегування)	Досить рідко зустрічаються види класифікації у чистому вигляді

Варто зазначити, що у формуванні концепції та алгоритму впровадження децентралізації в Україні більшою мірою використовувався досвід Польщі. Проте, у вітчизняній реалізації польської моделі децентралізації виникли певні проблеми, що значною мірою пов'язані саме з безпековим фактором. Децентралізація «по-українськи – це передача більшої частини повноважень у соціально-економічній сфері від центру в регіони з відповідним перерозподілом фінансових ресурсів» [2, с. 7].

Деякі дослідники вважають, що в умовах децентралізації системи управління в Україні можуть виникнути нові можливості для активізації просторового розвитку на основі розширення фінансових можливостей, створення нової системи надання адміністративних послуг, активізації самоорганізаційних засад місцевого управління. Разом з тим зростає ризик виникнення «інституціональних пасток», обумовлених неузгодженістю дій різних гілок влади чи конфліктом їхніх інтересів, що ускладнює вирішення локальних проблем на поселенському рівні. Про це власне свідчить перший досвід об'єднання територіальних громад, значна частка яких не змогли

належним чином організувати місцеве самоврядування, зосередити зусилля на вирішенні першочергових потреб з урахуванням наданих повноважень і функцій [8]. Проте, як зазначають Ф. Флурі та В. Бадрак, «вже зі стартом реформи стало зрозумілим, що її успіх в Україні залежить від об'єднання та координації зусиль усіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства за підтримки міжнародних організацій та з урахуванням прогресивного світового досвіду у цій царині» [2, с. 8]. До того ж, відповідний прогресивний досвід європейських країн є актуальним для України і в питаннях безпеки.

У такому контексті доречно розглянути визначення самого поняття «безпека» та його особливостей. Так, Політологічний енциклопедичний словник визначає поняття «безпека» як «діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення (вивчення), запобігання, послаблення, усунення (ліквідації) і відвернення загрози, здатної загубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку» [15, с. 47].

Безпека – це такий стан захищеності буття, цінностей та інтересів суб'єкта (об'єкта) безпеки від загроз та небезпек, за якого забезпечуються оптимальні умови його життєдіяльності, розвитку та самореалізації [14].

Тобто, категорія «безпека» може набувати наступних рис:

- відсутність загрози життю, здоров'ю людей, майну, тваринам, рослинам і довкіллю;
- стан стабільності та спокою, який дає можливість громадянам користуватися своїми правами та виконувати свої обов'язки;
- відсутність ризику та нестабільності, яка може створити загрози для життя і здоров'я людей [24, с. 174].

У науковій площині розрізняють наступні види безпеки:

- за масштабом – міжнародна, регіональна, локальна;
- за рівнем суб'єктності – особиста, суспільна, державна, колективна;
- за суспільними сферами – політична, економічна, соціальна, гуманітарна, психологічна, військова, культурна, інформаційна [15, с. 47]

У процесі децентралізації для територіальних громад можуть виникати певні загрози в сфері безпеки, залежно від певних об'єктів, на які вони націлені. Ці загрози можуть бути спрямовані, зокрема:

1) на ціннісні засади, поточні потреби, стратегічні цілі:

- спотворення національних суспільних і просування чужих цінностей, стимулів продуктивної і мотивів деструктивної діяльності;
- порушення морального імунітету людини та суспільства, створення напруженості навколо чутливих питань, наприклад, мови, адміністративного устрою, власності на землю, зовнішньополітичного курсу держави тощо;
- спотворення цільових установок, що визначають спрямованість і результативність діяльності громади та державної політики;
- дезінформація стосовно напрямів розвитку в окремих секторах економіки, лобіювання привабливих, але недостатньо обґрунтованих проектів, що може призвести до помилкових економічних, соціальних, екологічних рішень, несвоєчасних і нецільових витрат ресурсів, негативних демографічних наслідків тощо [17, с. 6];

2) на носіїв і виразників цінностей, поточних потреб та інтересів:

- посилення демографічних проблем;
- порушення прав і свобод людини;
- фізичне знищення, ушкодження, залякування людей, представників органів самоврядування, громадських активістів, правозахисників, представників ЗМІ;
- втягування осіб, які приймають рішення, до корупційних схем, їх шантаж, підкуп;

– дискредитація (або самодискредитація) органів місцевої влади та самоврядування, що знижує довіру суспільства до них;

– втягування органів місцевої влади та самоврядування в безплідні політичні дебати, відволікання їх від процесів визначення цілей, пріоритетів, прийняття рішень та їх реалізації [17, с. 7];

3) на процеси задоволення поточних потреб і реалізації стратегічних цілей розвитку:

– ослаблення інституційних спроможностей органів місцевої влади та самоврядування;

– спотворення правових норм, що обмежує/позбавляє громади здатності реалізовувати конституційні права та повноваження;

– порушення конституційного ладу, правопорядку, дестабілізація ситуації у країні або в її окремих регіонах;

– погіршення екологічних умов у країні або в її окремих регіонах, що викликає напруженість у небезпечних місцях і потоки вимушено переміщених осіб; руйнування або перешкоджання роботі об'єктів критичної інфраструктури;

– зниження ефективності норм і механізмів приборкання порушників та надання допомоги [17, с. 7].

Усі зазначені загрози несуть деструктивний елемент не лише інституту держави, але і психо-емоційному стану громади. У сучасному інформаційному просторі справжнім викликом для державних органів влади та органів місцевого самоврядування є боротьба з дезінформацією та фейками, що є причинами порушення інформаційної безпеки, що супроводжується «однією з найбільш розповсюджених форм нетерпимості, ксенофобії й нетолерантності у сучасному світі» – мовою ненависті / ворожнечі [19, с. 24].

У зв'язку з певними причинами, серед яких – нерівномірність заселення території, падіння щільності населення та зниження поселенського потенціалу – можуть навіть виникати і загрози національній безпеці. Зокрема:

– недостатня концентрація капіталу на цих територіях внаслідок низького рівня розвитку дорожньо-транспортної, інженерної та інформаційної інфраструктури;

– обмеженість використання основних активів цих територій (природних, людських, фінансових, матеріальних, екологічних, культурних), необхідних для їхнього безпечного розвитку;

– повільні темпи місцевого соціально-економічного розвитку як перешкода для зміцнення оборонного потенціалу локального рівня на тлі відсутності об'єктивної і систематизованої інформації щодо цього;

– послаблення головних базових економічних і соціальних функцій поселень, що значно знижує їхню спроможність забезпечити ефективний місцевий розвиток та зростання рівня продуктивності зайнятості;

– збільшення кількості монопрофільних, вузькоспеціалізованих, інвестиційно непривабливих поселень як результату економічного занепаду та деградації, втрати поселенського потенціалу;

– значне поширення територіальних ареалів бідності через можливе згортання економічної діяльності та скорочення кількості робочих місць [8].

Крім того, деякі дослідники називають найбільш небезпечні джерела та передумови загроз безпеці самої громади:

– інституційна слабкість державної влади та органів самоврядування, що робить країну і громади вразливими до впливу деструктивних зовнішніх і внутрішніх чинників;

– природні катаклізми, кліматичні зміни, техногенні катастрофи та надзвичайні події, пов'язані з діяльністю людини;

– внутрішні і транскордонні кризові явища політичної, економічної, фінансової, демографічної природи;

- тероризм, наркоторгівля, організована злочинність;
- обмежені ресурси (природні, економічні, соціальні), нестача або недосконалість норм і правил користування ними, корупція, що провокують небажані форми конкуренції за доступ до ресурсів [17, с. 7].

Особливо ці загрози набувають актуальності та свого поширення в період реформ та кризових ситуацій. Зокрема, недостатня поінформованість населення щодо проведення реформи децентралізації та адміністративно-територіальної реформи, що супроводжувалося значним спротивом населення та підвищення рівня соціальної нестабільності в територіальних громадах. Як наслідок, процес об'єднання громад відбувається досить повільно не зважаючи на фінансове стимулювання з боку держави.

Виникає питання: яким чином у такому колі проблем зберегти дотримання безпекового фактору та вирішення його на тимчасово окупованих територіях України? Українські вчені, політики активно дискутують з цього приводу. Так, авторський колектив посібника «Безпекові аспекти політичної децентралізації в Україні: бачення, реалії та можливі наслідки» [2, с. 18] пропонують такі конкретні напрямки посилення сектору безпеки на рівні нових органів місцевого самоврядування:

- передача системи цивільного захисту у підпорядкування місцевих громад через прийняття та реалізацію «Стратегії реформування системи Державної служби з надзвичайних ситуацій»;
- як наслідок попереднього пункту, реалізація пілотних проектів сучасних пожежних частин новостворених ОТГ;
- реалізація на практиці комплексного підходу до створення Центрів безпеки громадян у громадах;
- опрацювання концепції муніципальної варти як органу місцевої влади для забезпечення громадського порядку у громаді та посилення системи територіальної оборони [2, с. 18].

У свою чергу автори іншого вітчизняного посібника «Порівняльний аналіз позицій влади і громадян України з питань забезпечення безпеки громад під час децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування» [17] пропонують свій сценарій вирішення проблем. Зокрема, головними загальними напрямками докладання зусиль за ради забезпечення стійкості та безпеки громад мають бути:

- у рамках правового поля держави створення у громадах інституційних спроможностей із запобігання появі, прояву та ескалації негативних чинників і кризових явищ, з реагування на них, ліквідації наслідків і відновлення нормальних умов поточної життєдіяльності та розвитку;
- розвиток у громадах культури існування, розвитку та безпеки, підвищення обізнаності населення з питань безпеки;
- забезпечення відносної економічної самодостатності громад за наявності взаємовигідних взаємозв'язків з іншими громадами та державою, зниження чутливості до негативних впливів різноманітного (в т.ч. гібридного) характеру;
- створення громадами організаційно-виконавчої системи забезпечення безпеки (добровільних формувань, груп, дружин, загонів, комунальних підприємств тощо) з відповідно підготовленими кадрами, матеріально технічним оснащенням, нормативно-правовим забезпеченням, дієвими каналами взаємодії із системами інших громад і держави [17, с. 7].

Отже, враховуючи вищезазначене, виникає необхідність вивчення провідного закордонного досвіду з питань забезпечення безпеки в процесі децентралізації.

Загрози безпеці можуть виникати в різних сферах починаючи від загроз національній безпеці в цілому, до окремих її складових. Тобто, визначаючи національну безпеку як такий

стан суспільства, за якого сукупність державних і суспільних гарантій забезпечує стійкий розвиток суспільства, захист базових інтересів нації, джерел її духовного та матеріального благополуччя [16, с. 49], розуміємо, що загрози в цій сфері можуть створити небезпеку суверенітету держави та її цілісності.

Однією із нагальних проблем забезпечення національної безпеки держав є боротьба проти сепаратистських рухів, що активно діють в усьому світі. Процес децентралізації опосередковано може стати причиною активізації такого роду загроз.

В цілому, аналізуючи світовий досвід, виділяють наступні причини сепаратизму:

- економіко-географічні чинники – намагання відокремитися більш розвинених регіонів від відсталих. Наприклад, Ліга Півночі в Італії, радикальні партії Каталонії;
- расові чинники – наприклад, сепаратизм білої меншості в Південній Африці;
- етнічні чинники – найбільш поширена група причин сепаратизму. Суть їх полягає у бажанні отримати автономію або розширити її, домогтися статусу незалежної держави. Наприклад: Країна Басків в Іспанії;
- релігійні чинники – наприклад, у Лівані домінуюче арабське населення розколоте на велику кількість територіально замкнутих громад;
- релігійно-етнічні чинники – наприклад, ірландці-католики в Ольстері бажають воз'єднатися з Ірландською Республікою, а мусульмани Кашміру – з Пакистаном.
- внутрішньополітичні чинники: прагнення регіональних еліт до влади, партійний, ідеологічний розкол країни (КНР і Тайвань, Північна і Південна Корея);
- зовнішньополітичні чинники – підтримка сепаратистів з боку «наддержав» і більш сильних сусідніх країн. Дана підтримка має різні мотиви: послаблення конкурента, опанування геополітично важливих районів і економічно окремих регіонів.
- ідеологічний чинник – важливі аргументи сепаратистам дала доктрина самовизначення народів, що стала нормою міжнародного права у 1919 р. згідно з Версальською дипломатичною системою [1].

З першого погляду процес децентралізації є небезпечним для країн, що мають внутрішні суперечності та передумови до сепаратистських настроїв, проте, досвід європейських країн показує, що децентралізація може стати ефективним інструментом послаблення таких негативних тенденцій в державі.

5.3. Безпековий фактор децентралізації в європейських країнах (на прикладі Бельгії, Великобританії, Данії)

Для прикладу розглянемо Бельгію. Протягом останніх 45 років Бельгія пережила значну, але інкрементальну трансформацію від своїх первісних централізованих унітарних структур до децентралізованої федеральної держави, що зазнала сильних відцентрових тенденцій [25, с. 56].

- Основними передумовами необхідності впровадження децентралізації в Бельгії стали:
 - фламандський націоналізм, який успішно підштовхнув до децентралізації публічної політики в країні (зокрема у сферах: культура, освіта, економічний розвиток, зайнятість, місцеві повноваження та телекомунікації);
 - прагнення до послаблення територіальної або етнічної напруженості і зберегти єдність країни [4];
 - прагнення до децентралізації у соціальній сфері на території Фландрії стало об'єктом не лише явно націоналістичних партій, а й християнських демократів, традиційно домінуючих суб'єктів у фламандській політиці та які давно асоціюються з фламандським рухом [25, с. 56].

Саме безпековий фактор став основним імпульсом до проведення децентралізації в Бельгії. Адже, в країні треба було припинити багаторічний конфлікт між франкомовними валлонами та голландомовними фламандцями. Після виникнення Королівства Бельгія у 1830 році, валлонська меншість, що формувала політичну, фінансово-економічну і культурну еліту бельгійського суспільства, намагалася створити національну державу і політичну націю на основі французької мови. Подібні кроки зустріли жорсткий спротив фламандської більшості. Спочатку вимоги фламандців стосувалися переважно розвитку фламандської мови на рівні французької, але з часом конфлікт став набувати політичного характеру, основним лозунгом якого стало відокремлення Фландрії від Бельгії [21, с. 10].

Децентралізація в Бельгії відбувалася в декілька етапів:

- перший (1970 р.) – супроводжувався створенням трьох екстериторіальних культурних спільностей (громад), що отримали право здійснювати самоврядування в культурній та мовній сферах; на вимогу валлонів було прийнято рішення щодо створення регіонів, які мали б право на управління економічною діяльністю;

- другий (1980 р.) – ознаменувався конституційною реформою, що передбачала визнання права громад на самоуправління не тільки в сфері культури, але і у питаннях прав людини, здоров'я та соціального забезпечення. У цей період було сформовано два важливих регіони – Фламандський та Валлонський. Усі п'ять державних утворень мали право на власний парламент і уряд;

- третій (1988-1989 рр.) – закріпив регіональний статус Брюсселя – столиці Бельгії. Громади отримали право приймати рішення в сфері освіти, а регіони – в сфері транспорту і суспільних робіт;

- четвертий (1993 р.) – конституційне оформлення федеративного статусу Бельгії. Бельгія складалася із Громад та Регіонів;

- п'ятий (2001 р.) – регіони отримали право контролю над місцевою владою та їх законодавством, а також можливість розпоряджатися справами в сфері сільського господарства, рибацтва і зовнішньої торгівлі. Таким чином всі суб'єкти федерації отримали контроль над витратою фінансових ресурсів партіями. Що балотувалися до субнаціональних асамблей. Також передбачалося розширення повноважень регіонів щодо зборів податків та розподілу фінансових трансфертів між громадами [21, с. 10-11].

Таким чином, децентралізація надала можливість частково врегулювати етнолінгвістичні суперечності в Бельгії. Проте, з 2007-2011 років у державі виникає політична криза, підґрунтям якої знову стають економічні та етнолінгвістичні проблеми. Політична криза залишається до кінця не вирішеною і сьогодні.

Основні проблеми децентралізації в Бельгії стосувалися соціальної сфери. Насправді система соціального страхування, відома як «соціальне забезпечення» в центрі бельгійської системи соціального захисту, залишалася територіально централізованою. Децентралізація системи, яка була створена задовго до переходу від унітарної до федеративної держави, була малоімовірною з двох основних причин:

- прихильності більшості соціальних партнерів до загальнодержавного соціального страхування;

- традиційної опозиції франкофонських політиків в інституційному контексті, коли для змін потрібна підтримка більшості франкомовних парламентарів [25, с. 56].

Однак у 2011 році після рекордних (18 місяців) переговорів між політичними партіями угода про формування нового коаліційного уряду призвела до нової державної реформи, яка, серед іншого, передбачала децентралізацію у сфері соціальної допомоги сім'ям. Якщо врахувати, що соціальні виплати сім'ям передбачають щомісячну допомогу майже 6 мільярдів євро, вони є важливою складовою соціального забезпечення в Бельгії [25, с. 56].

Децентралізація отримала велику кількість перепон на шляху свого остаточного впровадження, враховуючи існуючі інституційні установки та традиції. Реалізація децентралізації відбувається у рамках Шостої державної реформи, впровадження якої розпочалося у 2014 році.

Процес децентралізації у Бельгії не був і не є досить простим. Він періодично підривається сепаративними тенденціями. Проте, децентралізація відбулася у дуже важливій соціальній сфері і як вважають дослідники, посилення політичного тиску, криза уряду, змінило те, як деякі франкофонські партії оцінювали ситуацію національної єдності та власну позицію щодо децентралізації соціального забезпечення. Ця логіка призвела до узгодженого «*quid pro quos*», який сприяв частковій децентралізації соціального забезпечення в Бельгії [25, с. 56].

Отже, саме процес децентралізації надав можливість врегулювати етнолінгвістичний конфлікт в Бельгії, який час від часу дає про себе знати. Проте, це можливо найбільш ефективний механізм приборкання сепаративних настроїв. Адже, наприклад, Фландрія вважається найзаможнішим регіоном Бельгії, що зумовлено:

1) «гарним фламандським управлінням», що означає вірність принципам економічного лібералізму: послідовне зменшення боргу, доповнене обережним підвищенням витрат бюджету, і звільнення інвесторів від податків;

2) рефінансування регіону Фландрія відповідно до принципів угоди в Ламбермонне, яке повертає йому значну частину фінансових доходів;

3) реформу законодавства про реєстрацію підприємств і пожертвування, що дозволяє щорічно збільшувати загальний обсяг податкових зборів;

4) збільшення федеральних державних трансфертів. Кожен відсоток економічного зростання у Фландрії приносить додатково 169 млн євро в регіональний обіг [3, с. 30].

У свою чергу Валлонія переживає економічний занепад. Так, С. Бірюков слабкістю валлонського (і ширше – франкофонного) національного руху (якщо наявність такого взагалі можна констатувати як єдиної сили) називає:

1) його надмірну інфантилізацію і фольклоризацію;

2) експлуатацію застарілої ідеології про культурну перевагу франкофонів;

3) відданість ідеї «бельгитюда» (бельгійської історичної та культурної єдності), що втратила свою актуальність в ситуації фламандської політичної і культурної експансії;

4) підхід до «бельгійського феномена» з позицій ідеї «держави-нації» (у той час як опоненти франкофонів заявляють про себе як про прибічників «примордіального націоналізму»);

5) відсутність реального консенсусу з питань стратегії та тактики між політичними силами, що представляють франкомовну громаду Бельгії;

6) ставка на слабкі політичні фігури [3, с. 32-33].

Розглядаючи процес децентралізації в Бельгії, варто звернути увагу на історичний аспект. Від створення Бельгії в 1830 році до 1980-х років головним напрямком Фламандського руху був захист і просування голландської мови та фламандської культури спочатку в Бельгії загалом, а потім конкретно у Фландрії. Боротьба Фламандського руху за мову та культуру спочатку виробила важливі мовні закони, а потім призвела до федералізації держави, починаючи з 1970 року. З фламандської точки зору бельгійський федералізм завжди мав бути динамічним, тобто кожна конституційна та інституційна зміна, починаючи з першої державної реформи 1970 року, розглядалася як крок у більш тривалому процесі. Фламандський поштовх до децентралізації соціального забезпечення з'явився у 1980-х роках, у той час, коли фламандська економіка явно та значно перевершила економіку Валлонії, яка протягом значного періоду свого існування забезпечувала енергетикою країну. За розрахунками фламандських дослідників, які розглянули доходи та витрати соціального забезпечення у Валлонії та Фландрії, і дійшли

висновку, що централізація всіх соціальних програм приносить користь Валлонії та коштує значних витрат Фландрії. У результаті чого, фламандські націоналістичні партії засудили на перший погляд негативні фінансові та економічні наслідки центрально керованої системи соціального забезпечення для Фландрії та вимагали її децентралізації. Їх політичні аргументи були також найпростішими: фламандці та франкофони належать до двох різних націй, і соціальна солідарність повинна бути обмежена кожною з цих національних спільнот. На початку 1990-х фламандські ліберали та християн-демократи почали виступати за часткову децентралізацію соціального забезпечення. У контексті цього дискурсу фламандські християнські демократи сформулювали технічний аргумент на підтримку часткової децентралізації соціального забезпечення: ідея необхідності однорідності чи конгруентності політичних повноважень. Цей аргумент все-таки впливав із націоналістичного підтексту солідарності громади, де Фламандія, як правило, була представлена як більш працьовитий та ресурсно усвідомлений регіон, ніж франкофони. До кінця 1990-х – початку 2000-х рр. всі фламандські політичні партії, крім Зелених, підтримували часткову децентралізацію соціального забезпечення. Щодо фламандських соціалістів, то вони були неоднозначними, але, потрапивши в націоналістичну дискусію, вони почали вимагати регіоналізації значних елементів політики зайнятості. У 1999 році Фламандський парламент прийняв пропозицію, що підтримує децентралізацію медичного страхування та сімейних допомог. Франкофонські сторони виступили проти ідеї децентралізації будь-якої частини соціального забезпечення, як тільки питання виникло у Фландрії. Вони звернулися до пан-бельгійської солідарності, нагадуючи, що колись Валлонія була економічним двигуном країни і тому економічно підтримувала північ країни. Вони спростували думку, яку пропагували деякі фламандські націоналісти, що Валлони ледачі та марнотратні, вказуючи на те, що структурні умови, пов'язані із занепадом важкої промисловості Валлонії, є причиною більших витрат на охорону здоров'я та страхування зайнятості на Півдні, ніж на Півночі. Для Валлонії перспектива навіть часткової децентралізації соціального забезпечення розглядалася як велика загроза, оскільки це могло поставити регіон у скрутне фінансове становище, якщо він вирішить підтримувати існуючий рівень соціальних виплат. Однак важливішим було те, що ідея, щодо соціального забезпечення була однією з останніх пан-бельгійських програм, і що його децентралізація може означати кінець Бельгії як політичної спільноти. Насправді, кінець 1990-х поклав початок періоду великого занепокоєння щодо майбутнього країни, і соціальне забезпечення з центральним управлінням стало, з точки зору франкофона, символікою національної єдності Бельгії. З усіх цих причин франкофонські сторони заявляли, що будуть твердо відмовлятися від будь-якої децентралізації соціального забезпечення. Крім того, структура управління соціальним забезпеченням та характер бельгійської політичної системи ускладнили зміну територіальної структури соціальних програм [25, с. 56].

Крім етнолінгвістичних проблем, в Бельгії процес децентралізації супроводжувався також і інституційними перешкодами для децентралізації соціального забезпечення:

– по-перше, історично побудовані політичні традиції одночасно стримують і створюють можливості для реформаторів. Агенти реформ, які прагнуть запроваджувати зміни, працюють у політичному середовищі, населеному існуючими програмами та округами, які вони створили з часом. Наприклад, існуючі соціальні програми створюють великі групи бенефіціарів, які, в свою чергу, можуть мобілізуватися для розширення або принаймні захисту цих програм. Одночасно такі програми можуть формувати сприйняті інтереси та інституційну позицію бізнесу та трудових організацій, що беруть участь в управлінні такими програмами. Це, безумовно, стосується програм соціального страхування, особливо коли ці соціальні партнери беруть участь у їх управлінні та отримують символічну та матеріальну вигоду від цієї інституційної конфігурації;

– по-друге, централізовані інституційні традиції соціального забезпечення, включаючи внески на заробітну плату, пов'язані з роботою, а не місцем проживання, та положення соціальних партнерів (роботодавців та профспілок) у її структурах управління вважаються важливими факторами в дискусіях щодо децентралізації цієї системи. Щоб зрозуміти роль соціальних партнерів, важливо відзначити, що сучасне соціальне забезпечення в Бельгії було створене задовго до федералізації країни, яка розпочалася в 1970 р.;

– по-третє, сучасне соціальне забезпечення складається з семи основних елементів: допомога сім'ям, медичне страхування, страхування по інвалідності, страхування людей літнього віку, страхування від безробіття, нещасні випадки на виробництві та соціальна допомога і керують цією системою національні роботодавці та організації праці. Їх політична легітимність впливає з цієї інституційної позиції та з того, що вони представляють працівників та роботодавців, які сплачують внески на соціальне страхування в центр соціального забезпечення. У цьому контексті можна було б сподіватися, що ці національні організації виступатимуть проти децентралізації соціального забезпечення, оскільки така зміна може позбавити їх значної частини їх престижу та впливу на політику, а також їх контролю над великими внесками на соціальне страхування, які сплачують їх члени;

– по-четверте, хоча Бельгія є федеральною державою, саме консоціалістичний характер політичної системи надає франкофонам точку вето, коли йдеться про конституційну реформу (логіка такої системи базується на різних спільнотах (або «сегментах»), які складають систему і мають право сказати «ні», так що не приймається жодна політика чи законодавство, які могли б вплинути на них без їх згоди. Тобто, децентралізація компонентів соціального забезпечення може здійснюватися лише за допомогою «спеціальних законів», які потребують підтримки більшості парламентарів у кожній мовній групі, а також від загальної більшості (дві третини) у парламенті. Таким чином, бельгійська політична система дала франкофонським партіям абсолютне вето щодо децентралізації соціального забезпечення [25].

Однак ситуація змінилася у січні 2014 року. У результаті довготривалої кризи 2009-2011 років, виник зростаючий вплив незадоволення у Фландрії, що чинило неабиякий тиск на франкомовних політиків, щоб знайти рішення, яке могло б заспокоїти регіон і припинити настрої, щодо конфедеративної організації державного устрою Бельгії. Саме Фландрія стала ініціатором таких ідей. Щоб розв'язати політичну кризу, франкофонські партії вирішили запровадити часткову децентралізацію у такій важливій соціальній сфері.

Фактично, процес децентралізації на все ще не завершений в Бельгії, але він виступає стримуючим фактором щодо національної безпеки в державі. Крім того, незважаючи на політичні кризи та внутрішні конфлікти, Бельгія належить до країн із високорозвиненою економікою.

Розглядаючи процеси децентралізації в європейських країнах через призму безпеки, досить цікавим є досвід Великої Британії, адже децентралізація в цій державі стала також шляхом збереження державної цілісності. Враховуючи всі зовнішньополітичні чинники, зокрема вихід держави зі складу Європейського Союзу, посилення національних кордонів, боротьба із сепаратистськими настроями, досвід Великої Британії для сучасних українських політичних реалій є особливо актуальним.

Варто зазначити, що не зважаючи на певні успіхи реформи децентралізації у Великобританії, цей процес не є завершеним і характеризується непропорційним розподілом повноважень між регіонами, як стримуючого фактору рухів за відокремлення територій Об'єднаного Королівства.

Сам процес децентралізації у Британії відбувався в декілька етапів, проте більшість дослідників схильні думати, що нова система управління стала дещо змішаною, ніж децентралізованою.

Для Великобританії характерні різні типи децентралізації, тобто сформувалася система державного управління, заснована на принципі асиметричної деволуції, в рамках якої політична відповідальність розподілена нерівномірно між центральним урядом і адміністраціями регіонів. В Англії певні владні повноваження і обов'язки делеговані органам місцевої влади. У різних районах Англії функціонують різні рівні місцевого самоврядування: наприклад, у деяких районах запроваджено дворівневе місцеve самоврядування, тоді як інші мають унітарну систему влади, в деяких районах функціонують метропольні округи, а приходські ради зазвичай є найнижчим рівнем місцевого самоврядування. Ці органи відповідають за надання послуг у таких сферах, як освіта, транспорт, благоустрій, пожежна безпека, громадська безпека, соціальний захист і піклування, бібліотеки, утилізація відходів, стандарти торгівлі, прибирання сміття, переробка відходів для повторного використання, збір муніципальних податків і житлове господарство [13].

Для Англії процес політичної деволуції мав свої особливості:

- по-перше, деволуція для Англії – вдосконалення системи управління в площині центр-периферія;
- по-друге, мінімізація та обмеження перспектив створення власних регіональних механізмів управління території;
- по-третє, основною метою проведеної політики залишалось збереження ініціативи в забезпеченні балансу у взаєминах «центр-регіони»;
- по-четверте, модифікація інституційних основ функціонування системи управління була спрямована на оптимізацію та підвищення ефективності управлінської діяльності центральних органів влади;
- по-п'яте, було взято курс на адміністративну децентралізацію, а не функціональну деволуцію.

Ще однією особливістю Англії є те, що на відміну від інших регіонів держави, Англія залишилася єдиною складовою її частиною, яка не мала власного парламенту і уряду. Власне, комбінована модель децентралізації, що включала в себе адміністративну та частково функціональну деволуцію, в певному сенсі базується на концепції конвергенції і орієнтована на подолання нерівномірності економічного розвитку територій за рахунок розвитку міст мегаполісів. Крім того, створюючи таку експериментальну модель було зроблено спробу із впровадження найбільш ефективних технологій управління.

У Великій Британії закріплений правовий статус муніципалітету як корпорації. Її законодавство забезпечує автономність місцевих органів, встановлює правові основи діяльності урядових відомств щодо здійснення нагляду за роботою органів місцевого самоврядування. Для англосаксонської моделі властива відсутність повноважних представників уряду, які опікуються виборними органами на місцях. Муніципалітети розглядаються як автономні утворення, які діють у межах наданих їм повноважень. Абсолютно неможливим є пряме підпорядкування нижчих за ієрархією органів вищим. Незважаючи на відсутність представника з центру на місцях, у країнах з англосаксонською моделлю здійснюється загальний державний контроль над діяльністю місцевих органів [22, с. 8].

Тепер щодо Шотландії. Для цього регіону на різних етапах децентралізації є характерними різні форми адміністративної децентралізації, що оформилися в декілька етапів:

1) делегування – процес децентралізації для Шотландії увінчався успіхом в 1998 році Законом про Шотландію. Відповідно до даного закону, надавалася можливість історичній території створювати свій власний парламент, місцевий уряд, поліцію і набувати значних повноважень в галузі охорони здоров'я, освіти, житла, доріг, транспорту, охорони навколишнього середовища та сільського господарства.

2) деволуція – з 2012 року вступив в силу Закон про Шотландію, відповідно до якого

шотландському парламенту надається право встановлювати ставки прибуткового податку для шотландських платників податків. Визначення статусу «шотландський платник податків» встановлюється за місцем знаходження основного місця проживання людини. Також, відповідно до зазначеного закону, на владу повністю покладалося право підвищити податки на операції з землею та на розміщення відходів на звалищах, після чого існуючі гербові податки не будуть застосовуватися в Шотландії. Закон також передбачає повноваження парламенту Шотландії зі створення нових податків. Шотландський уряд отримав можливість приймати рішення про те, як краще використовувати нові можливості на благо народу Шотландії.

Процес деволюції став запроваджений на ще одній специфічній території Сполученого Королівства – Уельсу. Цей процес мав свої ризики та здобутки:

– створення Національної асамблеї Уельсу (1998 р.) – законодавчого корпоративного органу, який може приймати закони, що дійсні тільки на території Уельсу. Надання Уельсу пра-ва на вторинне законодавство, дозволило Національній асамблеї бути повністю самостійній у прийнятті відповідних законодавчих актів, але при цьому всі нормативно-правові акти мають відповідати законодавству, що видає Парламент Сполученого Королівства. Корпоративність Національної асамблеї Уельсу означає відсутність окремих органів виконавчої та законодавчої влади, оскільки вони об'єднані в Асамблеї;

– 2006 рік активізував просування деволюції – прийнято другий Акт про управління Уельсом. Закон мав два ключових елементи:

1. Поділ між Асамблеєю та Уельським урядом з метою забезпечення прозорості передачі законодавчої та виконавчої влади. На відміну від Акта 1998 р., Акт 2006 р. створював окремий виконавчий (Уряд Асамблеї Уельсу – Welsh Assembly Government) та законодавчий (Національна Асамблея Уельсу – National Assembly for Wales) органи. Більшість повноважень старої Національної Асамблеї передавалася Уряду Національної Асамблеї.

2. Посилення законодавчої влади Асамблеї шляхом запровадження нової категорії законодавства – Повноваження Асамблеї (Assembly Measures) [23, с. 39]. Відповідно до зазначеного законодавчого акта Асамблея отримувала повноваження у 20 делегованих «сфер компетенцій»:

- 1) сільське господарство, рибальство, лісне господарство;
- 2) стародавні пам'ятники та історичні будівлі;
- 3) культура;
- 4) економічний розвиток;
- 5) освіта та навчання;
- 6) навколишнє середовище;
- 7) пожежні та рятувальні служби;
- 8) харчування;
- 9) охорона здоров'я;
- 10) шляхи та транспорт;
- 11) житлове будівництво (планування);
- 12) місцеве самоврядування;
- 13) Національна Асамблея Уельсу;
- 14) державне управління;
- 15) соціальне забезпечення;
- 16) спорт та відпочинок;
- 17) туризм;
- 18) містобудування;
- 19) водопостачання та захист від повеней;
- 20) валлійська мова.

Приклад сфер компетенції, які не були делеговані Національній Асамблеї: 1) поліція та кримінальне судочинство (провадження); 2) міжнародні відносини, оборона та питання безпеки; 3) соціальний захист та соціальна безпека [23, с. 39].

Розглядаючи деволюцію як вид децентралізації в Сполученому Королівстві, слід розглянути особливості впровадження реформи у Північній Ірландії. «Особливість» даного процесу зумовлена сепаратистськими настроями ірландських націоналістів щодо виходу із складу Сполученого Королівства та приєднання до Республіки Ірландія, що зумовлено наступними причинами:

– Ірландська провінція отримала самоуправління ще в 20-их роках минулого століття, коли загострювалося протистояння між протестантами та католиками. Протестантська більшість здійснювала утиск прав католицького населення. Спочатку це привело до появи потужного правозахисного руху в Північній Ірландії, а згодом і до озброєного протистояння між республіканцями, лоялістами та британською армією;

– протистояння завершилось в квітні 1998 року підписанням Белфастської угоди, що передбачала: 1) оголошувалося перемир'я та запровадження політики роззброєння серед бойових груп; 2) від центральної влади передавалися ширші повноваження місцевому законодавчому органу Північно-Ірландської Асамблеї та уряду, який було сформовано на її основі. Формування Асамблеї передбачалося виборчим шляхом. Виконавчу владу мав очолити перший міністр і заступник першого міністра, які мають рівний статус і повинні діяти спільно.

Сам процес деволюції (відповідно до Закону про Північну Ірландію 1998 року) став досить тривалим, адже в провінції хоча і створювалися децентралізовані установи, проте система місцевого управління весь час перебувала на стадії реформування. Проте, деволюція надала можливість Асамблеї Північної Ірландії законодавчо врегульовувати певні питання (фактично, було здійснено «делегування повноважень» в основному в економічній і соціальній сфері). Крім того, Асамблеї було надано право щодо «резервних питань», тобто ті, що належать до відання Великобританії, але за певних умов можуть делегуватися Асамблеї Північної Ірландії. Так, з 12 квітня 2010 року до цієї категорії належать сфери поліції та кримінального правосуддя. Питання національного значення залишилися прерогативою центрального уряду і Вестмінстеру. Проте, за віданням Асамблеї Північної Ірландії залишилися широкі законодавчі повноваження: охорона здоров'я та соціальні послуги, освіта, зайнятість населення, сільське господарство, соціальна безпека, пенсії та допомога на дитину, економічний розвиток, місцеве управління, питання охорони навколишнього середовища, включаючи планування, транспорт, культура і спорт, Громадянська служба Північної Ірландії, рівні можливості, справедливість і громадський порядок.

Національний уряд Великобританії залишив за собою повноваження в сферах: Конституція, передача королівського престолу, міжнародні зв'язки, оборони і збройних сил, національності, імміграції та притулку, вибори, національна безпека, атомна енергія, UK-широке оподаткування, валюта, присудження нагород, міжнародні договори, зарезервовані питання.

Також було виокремлено повноваження, де законодавча влада зазвичай належить Вестмінстеру, але де Асамблея Північної Ірландії може видавати закони за згодою державного секретаря: питання щодо вогнепальної зброї і вибухових речовин, фінансових послуг і регулювання пенсій, мовлення, імпорту і експорту, навігації і цивільної авіації, міжнародної торгівлі і фінансових ринків, телекомунікації та поштових витрат, берегової смуги і морського дна, дискваліфікації з членства Асамблеї, безпеки споживачів, інтелектуальної власності, децентралізованих інститутів.

Виконавча влада Північної Ірландії побудована так, щоб забезпечити поділ влади і інклюзивність. Вона очолюється Прем'єр міністром і першим заступником Прем'єр міністра (які зобов'язані діяти спільно). Вона складається з 10 інших міністрів. Кожен міністр очолює свій власний відділ Північної Ірландії з відповідальністю за конкретну сферу політики. Прем'єр міністр Північної Ірландії відповідає за такі питання, як рівність, бідність і хороші відносини з місцевим населенням. Інші відділи: сільське господарство і розвиток сільських районів, включаючи рибальство; культури, мистецтва і дозвілля; освіти; зайнятості та навчання – в тому числі подальшого та вищої освіти; підприємства, торгівлі та інвестицій, доквілля – в тому числі і місцевого самоврядування; фінансів і персоналу; охорони здоров'я та соціальних послуг; регіонального розвитку – включаючи транспорт; соціального розвитку – включаючи соціальне забезпечення та пільги; справедливості – в тому числі поліцейських і судових функцій.

Отже, процес децентралізації у Великобританії не завершений і також виступає певним стримуючим механізмом у прагненнях деяких територій до відокремлення, що ще більш посилюється виходом Великої Британії із складу Європейського Союзу.

Досить цікавим є досвід Данії щодо врегулювання внутрішніх етнотериторіальних конфліктів. Данія – невелика північноєвропейська країна з відкритою економікою, а отже, країна має велику залежність від міжнародної торгівлі та глобальної економіки. Загальний рівень міжнародної конкурентоспроможності країни протягом століття визначав побутові, соціальні та політичні проблеми. Країна підтримувала розвинуту концепцію «держави добробуту», що фінансувалася за рахунок високого рівня оподаткування, але, тим не менш, змогла підтримувати високий рівень конкурентоспроможності та загальний рівень добробуту одним із найвищих в Європі.

Масштабні реформи з децентралізації публічної влади в Данії було проведено лише впродовж 2004-2007 рр. Зміни торкнулись адміністративно-територіального поділу країни, публічного управління та перерозподілу повноважень між різними органами влади. У результаті впровадження так званих «структурних реформ» були розпущені графства, створено п'ять регіонів і скорочено кількість муніципалітетів з 271 до 98. Крім того, в Данії Фарерські острови та Гренландія мають статус спеціальних автономних районів. Причому ці автономні райони не входять до складу ЄС, хоча сама Данія є членом Європейського Союзу [12, с. 97].

Однак, держава добробуту, її пріоритети та цілі, а також «урядова конфігурація» - її організація та розподіл праці між різними рівнями уряду та урядовими установами – пройшли через кілька незначних спроб пристосуватися до мінливих обставин, насамперед для збалансування постійного тиску населення на отримання більшої кількості соціальних послуг з необхідністю підтримувати економіку конкурентоспроможною з метою фінансування соціальної держави. Крім того, державі додає чималих проблем Рух за незалежність Фарерських островів.

Автономія Фарер утворена в межах архіпелагу Фарерських островів, що знаходяться у північній частині Атлантичного океану між Шотландією та Ісландією. Архіпелаг Фарерських островів складається з 18 островів, 17 з яких є заселеними. Загальна площа автономії Фарер складає 1396 кв. км. Жителі Фарерських островів проживають у 120 містах та сільських поселеннях, що об'єднані у 34 муніципалітети [20, с. 136].

Аналіз трансформації влади та розподілу державних функцій беруть початок з 1990-х років, коли свого поширення отримала ідея, що стверджувала, що національна держава слабшає або втрачає своє призначення; національні держави втрачають контроль над тим, що було відоме як національна економіка, що створило основу для ключових надбань соціальної сфери, наприклад, питання щодо зайнятості населення та економічна політика. Ще однією ключовою сферою змін став (збалансований) регіональний розвиток, де зайнятість, економічний прогрес та рівність в регіональному масштабі на національному рівні вимагали нових підходів до розуміння та нових управлінських ідей.

У механізмі функціонування публічної влади Данії та Фарерських островів створена досить ефективна система консультування та врахування взаємних інтересів при виробленні та реалізації відповідної політики. З цією метою, зокрема, законопроекти Датського парламенту, якщо вони безпосередньо торкаються інтересів автономії, надаються фарерському парламенту для виявлення позиції автономії з відповідних питань. Закони Данії вступають в силу на території Фарерських островів протягом 30 днів після їх схвалення парламентом Фарер, хоча Фарерські острова й не володіють правом вето відносно останніх. З іншого боку, прийняття автономією рішень з питань міжнародних відносин, зовнішньоекономічної діяльності, експортно-імпортовому контролю, митних зборів має узгоджуватися з урядом Данії. Із зазначених питань можуть видаватися спільні декрети [20, с. 140].

Така система стала можливою в результаті розпочатої всеохоплюючої реформи місцевого самоврядування – Структурної реформи, що, може розглядатися як спроба включення структур місцевого самоврядування для вирішення глобальних викликів держави добробуту, соціальної згуртованості та конкурентоспроможності Данії. Пропозиція щодо реформи була прийнята парламентом на початку 2005 року і діє з 1 січня 2007 року. Реформа зменшила 275 муніципалітетів до 98 та скасувала 14 графств, оскільки функції повітів були передані розширені муніципалітети.

Щодо Фарер, то тут утворюється власна, незалежна від загальнодатської система місцевого самоврядування, що регулюється законами Фарер. До складу автономії входить 30 муніципалітетів, що у свою чергу входять до шести географічних регіонів (острівних груп). Слід відмітити стійку тенденцію до скорочення кількості муніципалітетів на Фарерських островах [20, с. 140].

До основних завдань муніципалітетів належить:

- початкова освіта;
- дошкільні дитячі заклади;
- допомога особам похилого віку, будинки для їх утримання;
- первинна медична допомога;
- комунальні послуги (водо- та енергопостачання);
- зайнятість (особливо щодо безробітних, які не застраховані);
- планування та місцевий розвиток (спільно з органами автономії);
- охорона довкілля (спільно з органами автономії);
- дозвілля, спортивні та культурні заходи;
- частину питань щодо доріг та громадського транспорту [20, с. 140].

Передбачене об'єднання муніципалітетів також може призвести до передачі на цей рівень питань утримання лікарень та страхування на випадок хвороби, середньої освіти, утримання спеціалізованих закладів для осіб з обмеженими можливостями та закладів для безпритульних людей, питання охорони довкілля, частину питань щодо доріг та громадського транспорту, питання культурного розвитку. У системі взаємовідносин між органами влади автономії та муніципалітетами найбільш важливе місце займають фінансові питання. Незважаючи на те, що муніципалітети можуть встановлювати власні податки та їх розміри (основним з них – податок на нерухомість), цільові та інші субсидії з бюджету Фарерських островів складають частину місцевих бюджетів [20, с. 140].

Передумовами до рішучих кроків у реформуванні місцевого самоврядування стали:

- у той час як місцеві органи влади в першу чергу були постачальниками соціальних послуг з можливістю налаштування місцевого оподаткування відповідно до зростаючого попиту на добробут, криза кінця 1970-х вимушувала різні пріоритети для державного сектора;
- витрати місцевого самоврядування були вирішені після переговорів між центральними та місцевими органами влади, які визначили можливий максимальний рівень місцевих витрат;

– центральний уряд скоригував багато політик добробуту, щоб зменшити автоматичне збільшення державних витрат.

Через кілька років перші кроки до більш орієнтованої на виробництво політики почалися із впровадження активної політики ринку праці. З цим пов'язаний початок процесу реформування та переосмислення урядових цілей: у 1980-х роках уряд ініціював серію експериментів з компетенціями органів місцевого самоврядування. «Вільна муніципальна» реформа 1980-х та кілька гучних спроб реорганізувати урядові структури столичного Копенгагена були частиною цієї спроби реорганізації державного сектору в Данії.

Публічна влада в Данії функціонує в межах трирівневої системи управління, що включає центральний, регіональний та муніципальний рівні. До 2007 року датські територіальні організації склались з держави, районів і муніципалітетів. Також реформою були змінено розподіл повноважень між центральною та місцевою владою [12, с. 97].

Таблиця 5.3

Трирівнева система управління в Данії [12]

№	Центральний	Регіональний	Муніципальний
1.	як поліція, оборона, управління юстиції, закордонні справи і допомога розвитку	надають основну частину державних послуг, котрі безпосередньо спрямовані на забезпечення різноманітних потреб громадян	
2.	середню, професійно-технічну та вищу освіту, за підготовку наукових досліджень	освіта, спеціальна освіта	освіта, інтеграція іммігрантів та їх мовна освіта;
3.	оплату лікарняного листа, допомогу на дітей, виплату пенсій за віком; страхування від безробіття та трудової інспекції	охорона здоров'я, певні соціальні послуги	охорона здоров'я, спеціалізовані соціальні служби; сфера зайнятості (місцеві центри з працевлаштування); соціальне забезпечення; догляд за дитиною та за літніми людьми
4.	торгівля, субсидії промисловості, обслуговування оподаткування населення; контроль якості харчових продуктів	регіональний розвиток, навколишнє середовище, транспорт	цивільний захист; навколишнє середовище; планування; транспорт;
5.	заходи в культурній сфері	культура, туризм	культура, туризм, спорт

Ця трансформація форми держави являє собою спробу відновити кращі традиції в управлінні держави. Розгорнуті методи намагалися збільшити інституційний потенціал через зміцнення інституцій на всіх рівнях влади, як в державному секторі, так і поза ним. Таким чином, багаторівневе управління стає ключовим питанням у галузі відношення до реструктуризації цілей та можливостей державних інституцій.

Фактично, як бачимо із прикладів провідних європейських держав, процес децентралізації є ефективним важелем (можливо, не найкращим) у вирішенні внутрішніх загроз щодо територіальної цілісності держав, а також це пошук підвищення місцевої та регіональної конкурентоспроможності держав, що може стати основою економічного зростання та економічної безпеки. Конкретна форма цього залежить, звичайно, від локального контексту та національних особливостей держави.

Висновки та узагальнення до розділу V

Отже, процес децентралізації в Україні був викликаний певними передумовами, серед яких євроінтеграційний напрямок розвитку міжнародної політики держави. Проте, означена реформа виявилася не простою з декількох причин:

- по-перше, мала поінформованість населення щодо особливостей реформи;
- по-друге, несприйняття громадами адміністративно-територіальної реформи;
- по-третє, безпековий фактор, що став досить сильною зброєю в руках певних політичних сил.

Саме остання причина, на думку скептиків та маніпуляторів, має зупинити процес децентралізації в Україні. Оскільки вважається, що широке коло повноважень, що делеговані регіонам призведе до нестабільності в державі та активізації сепаративних тенденцій, що активно стимулюються ззовні. Проте, в європейських країнах така проблема існує досить давно і саме децентралізація в такому випадку виступає дієвим механізмом утримання цілісності національних кордонів.

Варто також відзначити, що в українському політикумі поки не існує єдиної концепції чи моделі здійснення реформи децентралізації, що спричинено більшою мірою саме фактором безпеки. Крім того, і в наукових дискусіях не існує одностайності у вирішенні даної проблеми.

Протидіяти всякого роду ризикам та небезпекам можливо лише в спільній співпраці територіальних громад та держави. Саме такий вибір зробили європейські країни обравши шлях децентралізації. Приклад Бельгії показує, що етнолінгвістичні протистояння та рухи в державі здатні поступово переходити в мирну площину саме завдяки децентралізації (зокрема, у дуже важливій для Бельгії соціальній сфері). У цій країні відбулася лише часткова децентралізація і на сьогодні питання залишається відкритим як і в Великій Британії. Досвід Великобританії говорить про те, що до кожного проблемного регіону необхідний індивідуальний підхід, що враховуватиме всі можливі ризики та небезпеки. У свою чергу Британія обрала для своїх регіонів деволюцію, поєднавши централізацію та децентралізацію відповідно до безпекових факторів в державі, максимально утримуючи територіальну цілісність. Аналогічна проблема виникає і у однієї з найрозвиненіших країн Європи – Данії. Проте, в цій державі широка децентралізація стала шляхом створення партнерських відносин між національним урядом та регіонами.

Усі означені приклади мають як позитивні результати, так і певні питання. Але, для України є певний напрямок можливих варіантів втілення децентралізації, зокрема, що стосується індивідуального підходу до регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов А.В. Сепаратизм в современном мире: политико-территориальный аспект / А. В. Баранов // Человек. Сообщество. Управление. – 2005. – № 3. – С. 108-123.
2. Безпекові аспекти політичної децентралізації в Україні: Бачення, реалії та можливі наслідки / [заг. ред. Ф.Флурі, В.Бадрак]. – Женева-Київ : Дослідження Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР). – 56 с.
3. Бирюков С. Бельгийский федерализм как модель кризиса европейского федерализма / С. Бирюков // Вестник Московского университета. – Серия 18. Социология и политология. – 2009. – № 4. – С. 21-36.
4. Богатырева О. Процессы децентрализации в европейских странах [Электронный ресурс] / О. Богатырева // Электронное приложение к Российскому юридическому журналу. – 2018. – № 2. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/protsessy-detsentralizatsii-v-evropeyskih-stranah>

5. Возняк Г. Бюджетна децентралізація: європейський досвід та перспективи для України [Електронний ресурс] / Г. В. Возняк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2016. – Вип. 3. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_3_14.
6. Денисов К. Децентралізація влади в Україні: адміністративні та бюджетні аспекти, національна безпека / К. Денисов // БізнесІнформ. – 2015. – № 12. – С. 60-64.
7. Євтушенко О. Н. Поняття і співвідношення централізації та децентралізації [Електронний ресурс] / О. Н. Євтушенко, В. І. Андріяш, К. О. Паровай // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Державне управління. – 2016. – Т. 267. – Вип. 255. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrchdu_2016_267_255_11.
8. Заяць Т. Просторовий розвиток регіонів та поселенських структур: безпековий аспект [Електронний ресурс] / Т. Заяць, Г. Краєвська, Т. Кравцова // Ефективна економіка. – 2018. – № 11. – Режим доступу : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/5.pdf
9. Касич А. Управління процесами децентралізації: зарубіжний досвід та стратегічні завдання для України [Електронний ресурс] / А. О. Касич, А. С. Петрушко // Економіка та суспільство. – 2017. – Вип. 13. – Режим доступу : <http://economyandsociety.in.ua/journal-13/20-statistics-13/1421-kasich-a-o-petrushko-a-s>.
10. Косілова О. Забезпечення політичної безпеки України в умовах децентралізації державної влади / О. Косілова // Національна безпека: моніторинг реалізації законодавства України. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. – С. 89-94.
11. Линник О. Окремі питання нормативно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави / О. Линник, Л. Омельчук // Національна безпека: моніторинг реалізації законодавства України. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. – С. 300-304.
12. Мануїлова К. В. Децентралізація публічної влади в Данії: досвід для України [Електронний ресурс] / К. В. Мануїлова // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 15. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_15_23.
13. Можливі наслідки деволюції для Англії (The Implications of Devolution for England). – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gogov.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Mozhlyvi-naslidky-devolyutsiyi-dlya-Angliyi-The-Implications-of-Devolution-for-England.pdf>
14. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою / В. М. Пасічник. // Демократичне врядування. – 2011. – Вип. 7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7.
15. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко ; [За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
16. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – 779 с.
17. Порівняльний аналіз позицій влади і громадян України з питань забезпечення безпеки громад під час децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування / М. Сунгуровський (керівник проекту) та ін. – Київ: Заповіт, 2018. – 60 с.
18. Соловйова А. С. Особливості політичного дискурсу сучасної України в умовах необхідності зміцнення національної безпеки [Електронний ресурс] / А. С. Соловйова // Гілея: науковий вісник. – 2017. – Вип. 125. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_125_100.
19. Соловйова А. С. Мова ненависті/ворожнечі в реаліях сучасного українського політичного дискурсу в умовах необхідності зміцнення національної безпеки / А. С. Соловйова // Наукові праці. Політичні науки. Вип. 285. – Т. 297. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. П. Могили, 2017. – С. 23-27.
20. Стаднік В. Публічно-правовий статус автономій за кордоном (на прикладі автономії Фарер) / В. Стаднік // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць. Вип. 3 (47) / Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Одеса) ; [гол. ред. М. М. Іжа]. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. – С. 136-142.
21. Стародубцев А. Прыжок вниз: научные дискуссии и политическая практика децентрализации / А. Стародубцев. – СПб. : Издательство европейского университета в Санкт-Петербурге, 2009. – 20 с.
22. Стратегія та принципи здійснення реформ територіальної організації публічної влади в

країнах ЄС : наук. розробка / уклад. : Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, І. Д. Шумляєва та ін. – К. : НАДУ, 2013. – 52 с.

23. Чабанова К. Особливості регіональної деволюції в Уельсі / К. Чабанова // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2013. – № 3 (43). – С. 37-40.

24. Шутий М. Аспекти визначення поняття «безпека» та його значення для забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] / М. В. Шутий // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 3. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_3_19.

25. Beland D. Federalism, policy change, and social security in Belgium: Explaining the decentralization of family allowances in the Sixth State Reform / Daniel Béland, André Lecours // Journal of European Social Policy. – 2018. – Vol. 28(1). – P. 55-69.

26. Cohen J. Administrative Decentralization: Strategies for Developing Countries / Cohen J., Peterson S. – Kumarian Press (published for and on behalf of the United Nations), Draft Proof for Publication, June, 1999 – P. 16-20.

27. Corruption Perceptions Index 2019 // Transparency International. – January 2020. – 29 p. – URL : <https://www.transparency.org/cpi2019>

28. Fragility in the World 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fragilestatesindex.org>

29. Global Peace Index 2019: Measuring Peace in a Complex World // Institute for Economics & Peace. – Sydney, June 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf>

References

1. Baranov, A.V. (2005). Separatism v sovremennom mire: politiko-territorialnyiy aspekt [Separatism in the modern world: political and territorial aspect]. *Chelovek. Soobshchestvo. Upravlenie – Man. Community. Control*, 3, (pp. 108-123) [in Russian].

2. Fluri, F., & Badrak, V. (Ed.). *Bezpekovi aspekty politychnoi detsentralizatsii v Ukraini: Bachennia, realii ta mozhyvi naslidky [Security aspects of political decentralization in Ukraine: Vision, realities and possible consequences]*. Zheneva-Kyiv: Doslidzhennia Tsentru doslidzhen armii, konversii ta rozzbroiennia (TsDAKR) [in Ukrainian].

3. Biryukov, S. (2009). Belgiyskiy federalizm kak model krizisa evropeyskogo federalizma [Belgian federalism as a model of the crisis of European federalism]. *Vestnik Moskovskogo universiteta – Bulletin of Moscow University*, 4, (pp. 21-36) [in Russian].

4. Bogatyireva, O. (2018). Protsessy detsentralizatsii v evropeyskikh stranah [Decentralization processes in European countries]. *Elektronnoe prilozhenie k Rossiyskomu yuridicheskomu zhurnalu – Electronic supplement to the Russian legal journal*, 2. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/protsessy-detsentralizatsii-v-evropeyskikh-stranah> [in Russian].

5. Vozniak, H.V. (2016). Biudzhetna detsentralizatsiia: yevropeyskyi dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy [Budget decentralization: European experience and prospects for Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_3_14 [in Ukrainian].

6. Denysov, K. (2015). Detsentralizatsiia vlady v Ukraini: administratyvni ta biudzhetni aspekty, natsionalna bezpeka [Decentralization of power in Ukraine: administrative and budgetary aspects, national security]. *BiznesInform – BusinessInform*, 12, (pp. 60-64) [in Ukrainian].

7. Yevtushenko, O. N., Andriiash, V. I., & Parovai, K. O. (2016). Poniattia i spivvidnoshennia tsentralizatsii ta detsentralizatsii [The concept and relationship of centralization and decentralization]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Seriya : Derzhavne upravlinnia – Scientific works [of the Black Sea State University named after Petro Mohyla complex «Kyiv- Mohyla Academy»]. Series: Public Administration*, (Vols. 267), 255. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2016_267_255_11 [in Ukrainian].

8. Zaiats, T., Kraievska, H., & Kravtsova, T. (2018). Prostorovyi rozvytok rehioniv ta poselenskykh struktur: bezpekovi aspekt [Spatial development of regions and settlement structures: security aspect]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/5.pdf [in Ukrainian].

9. Kasych, A.O., & Petrushko, A.S. (2017). Upravlinnia protsesamy detsentralizatsii: zarubizhnyi

dosvid ta stratehichni zavdannia dlia Ukrainy [Management of decentralization processes: foreign experience and strategic tasks for Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 13. Retrieved from <http://economyandsociety.in.ua/journal-13/20-stati-13/1421-kasich-a-o-petrushko-a-s> [in Ukrainian].

10. Kosilova, O. (2018). Zabezpechennia politychnoi bezpeky Ukrainy v umovakh detsentralizatsii derzhavnoi vlady [Ensuring the political security of Ukraine in terms of decentralization of state power]. *Natsionalna bezpeka: monitorynh realizatsii zakonodavstva Ukrainy – National Security: monitoring the implementation of legislation of Ukraine*, (pp. 89-94) [in Ukrainian].

11. Lynnyk, O., & Omelchuk, L. (2018). Okremi pytannia normatyvno-pravovoho mekhanizmu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Some issues of normative-legal mechanism of economic security of the state]. *Natsionalna bezpeka: monitorynh realizatsii zakonodavstva Ukrainy – National security: monitoring the implementation of the legislation of Ukraine*, (pp. 300-304) [in Ukrainian].

12. Manuilova, K.V. (2015). Detsentralizatsiia publichnoi vlady v danii: dosvid dlia Ukrainy [Decentralization of public power in Denmark: experience for Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 15. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_15_23 [in Ukrainian].

13. Mzhlyvi naslidky devoliutsii dlia Anhlii (The Implications of Devolution for England) [The possible consequences of devolution for England (The Implications of Devolution for England)]. (2014). *gogov.org.ua*. Retrieved from <http://gogov.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Mzhlyvi-naslidky-devolyutsiyi-dlya-Angliyi-The-Implications-of-Devolution-for-England.pdf> [in Ukrainian].

14. Pasichnyk, V. (2011). Filosofska katehoriia bezpeky yak osnova novoi paradyhmy derzhavnoho upravlinnia natsionalnoi bezpekoiu [Philosophical category of security as the basis of a new paradigm of public administration of national security]. *Demokratychnе vriaduvannia – Democratic governance*, 7. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7 [in Ukrainian].

15. Shemshuchenko, Yu.S., Babkin, V.D., & Horbatenko, V.P. (Ed.). (2004). *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk [Political encyclopedic dictionary]*. (2nd ed., rev.). Kyiv: Geneza [in Ukrainian].

16. Denysenko, V.M., Sorba, O.M., Uhryn, L.Ya. (2014). *Politohiia: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk dovidnyk dlia studentiv VNZ I-IV rivniv akredytatsii [Political science: educational encyclopedic dictionary reference book for university students of I-IV levels of accreditation / For science]*. N. M. Khoma (Ed.). Lviv : «Novyi Svit – 2000» [in Ukrainian].

17. Sunhurovskyi, M. (2018). *Porivnialnyi analiz pozytsii vlady i hromadian Ukrainy z pytan zabezpechennia bezpeky hromad pid chas detsentralizatsii vlady ta reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia [Comparative analysis of the positions of the authorities and citizens of Ukraine on ensuring the security of communities during the decentralization of power and reform of local self-government]*. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].

18. Soloviova, A.S. (2017). Osoblyvosti politychnoho dyskursu suchasnoi Ukrainy v umovakh neobkhidnosti zmitsnennia natsionalnoi bezpeky [Features of the political discourse of modern Ukraine in terms of the need to strengthen national security]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gileya: scientific bulletin*, 125. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_125_100 [in Ukrainian].

19. Soloviova, A.S. (2017). Mova nenavysti/vorozhnechi v realiiakh suchasnoho ukrainskoho politychnoho dyskursu v umovakh neobkhidnosti zmitsnennia natsionalnoi bezpeky [Hate speech / enmity in the realities of modern Ukrainian political discourse in terms of the need to strengthen national security]. *Naukovi pratsi. Politychni nauky – Scientific papers. Political science*, (Vols. 297), 285, (pp. 23-27) [in Ukrainian].

20. Stadnik, V. (2011). Publichno-pravovy status avtonomii za kordonom (na prykladi avtonomii Farer) [Public and legal status of autonomies abroad (on the example of Faroese autonomy)]. M. M. Izha (Ed.). *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration*, 3 (47), (pp. 136-142) [in Ukrainian].

21. Starodubtsev, A. (2009). *Pryizhok vniz: nauchnyie diskussii i politicheskaya praktika detsentralizatsii [Leap down: scientific discussions and political practice of decentralization]*. St. Petersburg: Izdatelstvo evropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge [in Russian].

22. Prokopenko, L.L., Rudik, O.M., & Shumliaieva, I.D. (2013). *Stratehiia ta pryntsypy zdiisnennia reform terytorialnoi orhanizatsii publichnoi vlady v krainakh YeS [Strategy and principles of reforms of territorial organization of public power in the EU]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

23. Chabanova, K. (2013). Osoblyvosti rehionalnoi devoliutsiii v Uelsi [Features of regional devolution in Wales]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia – State and Regions. Series: Public Administration*, 3 (43), (pp. 37-40) [in Ukrainian].

24. Shutyi, M. (2014). Aspekty vyznachennia poniattia «bezpeka» ta yoho znachennia dlia

zabezpechennia osobystoi bezpeky pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy [Aspects of defining the concept of «security» and its significance for ensuring the personal safety of employees of internal affairs of Ukraine]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_3_19 [in Ukrainian].

25. Béland, D., & Lecours, A. (2018). Federalism, policy change, and social security in Belgium: Explaining the decentralization of family allowances in the Sixth State Reform. *Journal of European Social Policy*, (Vols. 28(1)), (pp. 55-69) [in English].

26. Cohen, J., & Peterson, S. (1999). Administrative Decentralization: Strategies for Developing Countries. *Kumarian Press*, (pp. 16-20) [in English].

27. Corruption Perceptions Index 2019. www.transparency.org. Retrieved from <https://www.transparency.org/cpi2019> [in English].

28. Fragility in the World 2019. fragilestatesindex.org. Retrieved from <https://fragilestatesindex.org> [in English].

29. Global Peace Index 2019: Measuring Peace in a Complex World. visionofhumanity.org. Retrieved from <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf> [in English].